

Een teken van deze tijd is de stichting Ontferfd Goed. Deze stichting, in 2012 opgericht met steun van het Mondriaan Fonds, strijdt tegen wat ze noemt 'blinde verzamelwoede'. Drie jonge museologen stelden zich tot taak de ontmanteling van verweesde collecties te begeleiden. Zo ontfermden ze zich over de verzameling van het toen net gesloten Museum Scryption, waaronder honderden typemachines. Ze sloegen deze op in de voormalige De Gruyterfabriek in Den Bosch en probeerden vervolgens de schrijfmachines onder te brengen bij musea en particulieren.

Een derde van de collectie wilden ze behouden voor de Collectie Nederland, waaronder de 150 typemachines van W.F. Hermans, onder meer de rode IBM waarop de schrijver zelf werkte. De andere typemachines bood Ontferfd Goed met succes te koop aan. Daarbij sprak ze bewust niet van 'kopen' maar van 'adoptie', zodat de nieuwe eigenaar zou weten dat hij meer dan zo maar koopwaar aanschafte. Het gaat om voormalig erfgoed omdat de gemeenschap er niet meer voor wil zorgen en dat zo bij particulieren terecht komt. Een mooie vorm van herbestemming.

Minder gemakkelijk ging het met het vinden van onderdak voor de collectie van Hermans. Daarom loofde Ontferfd Goed een prijs uit voor degene met het beste voorstel voor deze collectie. Met het plan onder de titel *De schrijfmachine mijmert gekkenpraat* werd boekhandel Limerick uit Gent door de jury als winnaar aangewezen. Op 31 augustus 2013, aan de vooravond van de 92ste verjaardag van Hermans, werden de typemachines dan ook feestelijk onthaald in Club de Loge in Gent.

Minder feestelijk was de reactie in Den Haag. Kamerleden konden het niet verkroppen dat de typemachines naar Vlaanderen gingen en vroegen minister Bussemaker van Cultuur of ze dit niet kon tegenhouden. Zij antwoordde ontkennend en schreef ter verdediging van het besluit van de jury: "De collectie blijft bijeen, is voor publiek toegankelijk in het Nederlandse taalgebied, in het land dat W.F. Hermans huldigde met een eredoctoraat en waar hij sedert 1991 woonde."

Niet alleen uit de Kamer maar ook uit het erfgoedveld klonken verontwaardigde reacties. De teneur: een prijsvraag wie het beste plan heeft voor een collectie, hoe ver kun je zinken? Het tumult rond de typemachines van Hermans is daarmee symptomatisch voor veel discussies over ontzamen en verweesde collecties. Ze komen vaak pas op gang als het te laat is en de koop al is gesloten, terwijl het debat over de vraag: Willen we dit in publiek bezit bewaren? gevoerd zou moeten worden voordat een museum de deuren sluit, in dit geval in 2011.

Overigens waren twee van de die plannen die de finale van Ontferfd Goed haalden Vlaams. Behalve boekhandel Limerick waren kunstenaars Stan Wannet en Geert Jonker tot het laatst in de race. Hermans zelf had er vast wel om kunnen lachen dat er zo'n gedoe was om zijn collectie. En wellicht had hij een verhuizing naar Vlaanderen verkozen boven wat de derde finalist in petto had: retour naar de Groningse universiteit, de plek waarover hij in 1975 zijn sleutelroman en afrekening *Onder professoren* schreef, twee jaar nadat hij naar het buitenland was vertrokken.

Ook de initiatiefnemers van Ontferfd Goed waren tevreden met het debat rond de typemachines. Daar is het ze bovenal om te doen: dat er discussie komt over ontzamelbeleid. Ontferfd Goed wil laten zien dat ontzamen soms de beste oplossing is, omdat je alleen zo museumstukken een nieuw leven kunt geven. "Ontzamen klinkt ten onrechte heel negatief", vindt Ontferfd Goed. Het is juist een logische consequentie van een duidelijker koers van musea. Want negentig procent van wat een museum heeft verzameld, staat op depot en de helft daarvan zal nooit door een museumbezoeker worden gezien. Maar afstoten is ingewikkeld, want je moet als museumdirecteur snijden in wat je voorganger verzamelde en wat onderdeel is van de geschiedenis van het museum. Toch moeten ze niet bang zijn om te vernieuwen. Ontferfd Goed gaat ver. Ze stelt zelfs de vraag hoeveel Rembrandts we nodig hebben. In een eerste reactie zou ik zeggen dat we nooit genoeg Rembrandts kunnen hebben. Maar het is de vraag of dat wel waar is. Of werk van een ander soms niet unieker kan zijn dan nóg een Rembrandt. En is een Rembrandt in het buitenland soms niet de beste ambassadeur die je je maar voor kunt stellen?

Tijdens een debat in de Rotterdamse presentatie-instelling Witte de With stelde Ontferfd Goed de

provocerende vraag: Mag een museum overeind blijven ten koste van een deel van de collectie? Het is een even actuele als verkeerde vraag. Afstoten moet je doen omdat iets niet meer in de collectie past, niet omdat het museum in geldnood zit, want dat is het verkeerde moment om te bepalen wat behouden moet blijven. Dan wordt datgene verkocht wat het meeste zal opbrengen en dat mag niet het uitgangspunt zijn bij ontzamen van publiek bezit. Als het nog goed gaat, ja dán moeten vragen aan bod komen als: Wat bewaren we? Mag dit weg? Hoeveel wethoudersstoelen uit jaren dertig kan dit museum aan?

Birgit Donker is sinds 2012 directeur van het Mondriaan Fonds.